

KOREYS VA O'ZBEK TILLARIDA ENANTIOSEMIYA HODISASI.

Achilova Ozoda Farhodovna

Filologiya fanlari bo'yicha doktori, dotsent

Ostanov Jamoliddin Sharofitdin o'g'li

Samarqand davlat chet tillar institute 2-kurs magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada koreys va o'zbek tillaridagidagi enantiosemiyani ko'rib chiqishga bag'ishlangan. Enantiosemiya hodisasining lisoniy tabiati va maqomi, lisoniy mexanizmi va unda ishtirok etuvchi omillar, nutqiy namoyon bo'lish jihatlari hamda yondosh hodisalarga munosabati, turlari kabi masalalar leksik va frazeologik birliklar misolida tadqiq etilgan.*

Kalit so'zlar: *enantiosemiya, enantiosemiya xususiyatlari, og'zaki enantiosemiya, sema qarama-qarshiligi, qarama-qarshi semalar.*

Kirish.

XX asrning so'nggi choragida tilshunoslikda til va madaniyat masalasining kun tartibiga chiqishi, aslida, xalqlarning milliy o'zlikni anglash, milliy ong va tafakkurni yangilashga bo'lgan ehtiyoji natijasidir. Ziddiyat kategoriyasining o'ziga xos namoyon bo'lish shakli sanalgan enantiosemiya (bir lisoniy birlik ma'nolari o'rtasidagi zidlanish) hodisasi g'arbda ancha avval tilshunoslarning, shuningdek, faylasuflarning ham e'tiborini torta boshlagan. Mustaqillikka erishganimizdan so'ng tilshunosligimizda o'zbek tilini har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan, tilimizning turkona tabiatini ochib berishga yo'naltirilgan lingvistik muammolarga, xususan, lisoniy ziddiyat masalasiga alohida e'tibor berila boshlandi. Lisoniy birlik ma'nolari o'rtasidagi zidlanish – enantiosemiya yuzasidan jahon tilshunosligida bir qator tadqiqotlar amalga oshirilgan. Xususan, g'arb tilshunosligida barqarorlashgan qarashga ko'ra enantiosemiya ilk bor chex tilshunosi V.I.Shertsl tomonidan tadqiq etilgan. Enantiosemiya hodisasiga bag'ishlangan tadqiqotlarda unga quyidagicha yondashilgan: 1) enantiosemiya antonimiya, omonimiya yoki polisemiya kabileksik hodisalarning alohida ko'rinishi sifatida; 2) enantiosemiya polisemiya va omonimiya, polisemiya va antonimiya, omonimiya va antonimiyaning o'rtasidagi hodisa sifatida; 3) enantiosemiya leksik sathning alohida hodisasi sifatida. Koreys va o'zbek enantiosemik birliklarning lisoniy va nutqiy jihatlari, leksik sathdagi o'rnini shaxs omili asosida aniqlash, leksik va frazeologik enantiosemiyaning turlari hamda namoyon bo'lish xususiyatlarini ochib berishdan iborat. Tadqiqot natijalarining ilmiy ahamiyati shundaki, chiqarilgan nazariy xulosalar nafaqat o'zbek tilining hozirgi davrida ro'y bergan ma'noviy yangilanishlar, balki uning tarixiy taraqqiyotida yuz bergan semantik o'zgarishlar yuzasidan mavjud ma'lumotlarni kengaytiradi va to'ldiradi.

NATIJAR VA MUHOKAMA.

"INTEGRATION, EVOLUTION, MODERNIZATION: WAYS OF DEVELOPMENT OF SCIENCE AND EDUCATION"

Enantiosemiya leksik sathning muayyan o'ziga xosliklarga ega bo'lgan hodisasidir. U bir so'zda ikki qarama - qarshi ma'noning mavjudligiga asoslanadi. Enantiosemiya yunonchada en "ichdagi", anti "qarama-qarshi", sema "belgi" degan ma'noni anglatadi. Lngvistik atama sifatida 1883 yilda chex tilshunosi V.Shertsl' tomonidan tilshunoslik ilmiga olib kirilgan. Olim mazkur lisoniy hodisani enantiosemiya deb atar ekan, ushbu atama ostida so'zlar o'rtasidagi qarama-qarshi ma'nolarni emas, balki bir so'zdagi o'zaro zid ma'nolarni tushunish lozimligini ta'kidlaydi. V.Shertsl' bilan deyarli bir vaqtda nemis tilshunosi K.Abel' ham mazkur til hodisasini tadqiq etib, boshlang'ich enantiosemiya gipotezasini ilgari surdi hamda uning yuzaga kelish sabablarini lotin, nemis, frantsuz, arab va boshqa tillar misolida ko'rsatib berdi. Bu ikki tilshunos qarashlaridagi umumiylik shundaki, ularda qadim so'zlar semantik strukturasi qorishiq tabiatli ekanligi, aksar so'zlarga ko'p ma'nolilik va ma'noviy noaniqlik xos bo'lgani enantiosemiya yuzaga kelishining omillaridan biri deb ko'rsatiladi. enantiosemiyani so'z ma'nolari o'rtasidagi zidlik yuzaga keltiradi. Masalan, hozirgi o'zbek tilidagi oqshom so'zining "quyosh botishi bilan tun boshlanishi o'rtasidagi g'ira-shira yorug' payt" va "kech, kechqurun" ma'nolari o'rtasida enantiosemiya mavjud. Qiyoslang: Quyosh botgan, lekin kun hali yorug', har yoqqa oqshom sukunati cho'zilgan. Daraxtlarning uchlari asta qimirlaydi (Oybek, "Qutlug' qon"); Jisman zaifligiga qaramay, yumushni ko'p qilar, har oqshom o'z bolalari bilan tancha atrofni to'ldirib, kitob o'qir edi (Oybek, "Qutlug' qon").Evfemiya esa ma'lum sabablarga ko'ra taqiqlangan yoki madaniy muloqot doirasidan chetda bo'lgan so'zning yumshatilgan, madaniy muloqot doirasiga xoslangan ifodasidir. Masalan, tug'moq so'zining madaniy muloqot talabi bilan ko'zi yorimoq tarzidagi yumshatilgan ifodasini evfemiyaga misol tariqasida ko'rsatish mumkin: – Tog'ang balnisaga ketgan, – dedi Hojar buvi qandaydir tashvish bilan. – Kelin oyingning ko'zi yoriydigan (O'.Umarbekov, "Odam bo'lish qiyin").Yuqoridagi enantiosemik so'zda evfemiklik bo'lmaganidek, mazkur evfemik misolda ham enantiosemiklik mavjud emas. Keltirilgan misollarda mazkur hodisalarning o'zaro yondoshligini ko'rsatuvchi biror jihat ko'zga tashlanmaydi. Masalan, Umri joningizga xudo baraka bersin" deb u yuzimdan, bu yuzimdan o'pdi. O'payotganda og'zimdan kelgan "muattar" hiddan xiyol Jumladan, azamat, ofarin, yashang, qoyil so'zlari ana shunday xususiyatga ega. Masalan: – Mening o'g'lim xo'-o'-p orzu-havasli chiqdi-da, baraka topkur! Yaqinda to'y qilaman deb, yap-yangi "Neksiya"sini sotib yubordi, azamat! – Mening jiyanimni aytmaisanmi? To'y qilaman deb, uy-joyini sordi! Endi ko'chada yuribdi! (O'.Hoshimov, "Daftar hoshiyasidagi bitiklar"). Mazkur parchadag azamat so'zi aslida "maqto'v" ma'nosini anglatadi. Korey tilida enantiosemiyaga quydagi holatlarda uchraydi. 희희 so'zi axmoqona tabassum va quvonchli tabassum ma nosida ishlatilib keladi. Masalan: 눈을 맞으며 희희를 보인다.

Ko'z oldiga keltirganda quvonchli tabasumi ko'rinadi.

가끔 누군가와 대화할 때 희희를 보인다

Kimdir bilan suhbatlashganda bazan yuzida axmoqona tabassum ko'rinadi. Quyidagi **홍풍** so'zi yaxshi va yomon hosil ma'nosida o'zaro enantiosemiyaga misol bo'lishi mumkin.

Masalan: 과일들은 풍부한 비 때문에 좋은 홍풍을 얻었습니다.

Ko'p yomg'ir sababli yaxshi hosil olishdi

리라는 작년에 홍풍으로 인해 경제적인 문제를 겪었습니다.

Lira o'tkan yili yomon hosil sababli iqtisodiy muamoga uchradi.

Shuningdek **혼유** so'zi hushbo'y o't va badbo'y o't manosida ifodalanadi.

Masalan: 주변에 많은 혼유들이 있다면, 사람의 기분은 상승할 것입니다.

Atrofda hushbo'y o'tlar ko'p bo'lsa odamni kayfiyati ko'tariladi.

최근에 집에 혼유가 무성해서, 우리는 그것을 박멸제로 뿌렸습니다.

Uy atrofida badbo'y o'tlar ko'pligi sababli ularni yo'q qilish uchun dori sepdik.

Ko'p holatlarda uchraydigan **혹** so'zini oladigan bo'lsak yengil va og'ir nafas ma'nosida ishlatilib enantiosemiyaga misol sifatida qaraladi.

Masalan: 모든 일이 끝나면 사람은 혹을 보인다.

Barcha ishlarni bajarib bo'lsa odamda yengil nafas paydo bo'ladi.

그가 자는 동안 혹이 들렸습니다. U uxlayotgan paytda og'ir nafas eshiladi.

Ushbu 후리다 fe'li o'zida jalb qilmoq va haydab yubormoq ma'nosida ifodalanadi.

Masalan: 저렴한 제품을 무료로 제공하여 고객들을 후렸습니다

Arzon mahsulotlarni tekinga berish orqali mijozlarni jalb qildi.

밤에 집에 들어온 고양이를 후렸습니다.

Kechasi kirib qolgan mushukni haydab yubordi.

XULOSA.

Enantiosemiya benihoya o'ziga xos nutqiy namoyon bo'ladi. Mazkur jarayon, asosan, so'zlovchining kommunikativ-situativ maqsadi va sub'ektiv munosabati asosida amalga oshadi va bunda ironiya, evfemiya, disfemiya hamda antifrazis kabi hodisalar bilan ma'lum munosabatdorliklarga ega bo'ladi. Masalan, evfemiya va enantiosemiya munosabatdorligi u yoki bu dag'al tushuncha ijobiy baholi so'z yoki frazeologizm bilan nomlanganda, disfemiya va enantiosemiya munosabatdorligi «so'kish», «qarg'ish» ma'noli so'z yoki frazeologizm «tahsin» ma'nosida namoyon bo'lganda ko'rinadi.

Antifrazis lisoniy birlikning uzual ma'nosiga zid voqelanish usuli va u baho ijobiylashuvi hamda salbiylashuvini qamrab oladi. Antifrazis lisoniy mexanizmining harakatlantiruvchi kuchi ironiya bo'lib, u lisoniy birlikdagi okkazional ma'noga tegishli. Antifrazis va ironiyaning okkazional ma'noda, nutqiy enantiosemiyaning uzual va okkazional ma'nolar o'rtasida bo'lishi bilan ayni hodisalar farqlanadi. O'zbek tili va koreys tilida enantiosemiya zidlanayotgan sememalarning integral va differentsial semalarda to'liq yoki qisman muvofiqligi, bir yoki ikki ma'noviy

munosabatga aloqadorligi, bevosita yoki bilvosita zidlanishi, leksik qurshovining o'xshash yoki noo'xshashligiga asosan, simmetrik va asimmetrik enantiosemiyaga ajraladi. Simmetrik enantiosemiya integral va differentsial semalarda to'liq muvofiqlikni, bir ma'noviy munosabat ostidagi qarshilanishni, bevosita zidlanish va leksik qurshovning o'xshash bo'lishini taqozo etadi. Asimmetrik enantiosemiyada integral va differentsial semalar qisman muvofiq keladi, ikki ma'noviy munosabatni bildirib, bevosita zidlanmaydi, leksik qurshovi noo'xshash, zid ma'nolarning qo'llanilish darajasi har xil bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Odilov Y.R. O'zbek tilida enantiosemiya: Filol. fan. d-ri. ...diss. –T., 2016. –245 b.
2. O'zbek tilining izohli lug'ati. Toshkent: „O'zbekiston milliy ensiklopediyasi“ Davlat ilmiy nashriyoti, 2006.
3. Розенталь Д.Э., Теленкова М.А. Словарь-справочник лингвистических терминов. – М.: Просвещение, 1976. – С.537.
4. Шерцль В.И. О словах с противоположными значениями (или о так называемой энантиосемии) // Хрестоматия по истории русского языка. – М.: Высшая школа, 1973. – С. 259–264.
5. Шерцль В.И. О словах с противоположными значениями (или о так называемой энантиосемии) // Филологические науки. Вып.V–VI. – Воронеж, 1883.
6. 도재학.현대국어다의어의 대립적의 미관계연구,고려 대학교 석사학위 논문, 2011.